

۱۳۸۴۲۱

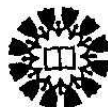
انواع نثر فارسی

(ویراست ۲: با اضافات)

دکتر منصور رستگار فسایی

تهران

۱۳۹۴

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)

مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

رستگار فسایی، منصور، ۱۳۱۷ -
 انواع نثر فارسی / منصور رستگار فسایی. — تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی
 دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۹۴.
 دوازده، ۶۹۶ ص. — («سمت»؛ ۵۳۹. زبان و ادبیات فارسی؛ ۲۷)
 ISBN 978-600-02-0222-4
 بها: ۲۲۵۰۰۰ ریال.
 پشت جلد به انگلیسی: Mansoor Rastegar Fasai. Persian Prose Types.
 چاپ اول: زمستان ۱۳۸۰، چاپ پنجم: پاییز ۱۳۹۴ (ویراست ۲: با اضافات).
 کتابخانه ص. ۶۸۹-۶۹۶.
 ۱. نثر فارسی — تاریخ و نقد. ۲. نثر فارسی — زمینه و موضوع. الف. سازمان مطالعه و
 تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی.
 ۸ الف ۵ ر ۲۸۷۲ PIR
 شماره کتابشناسی ملی: ۸/۰۰۹ فا ۸
 ۲۸۰۹۶۷۲

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (سمت)
 مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی

انواع نثر فارسی

دکتر منصور رستگار فسایی

چاپ اول: زمستان ۱۳۸۰

چاپ پنجم: پاییز ۱۳۹۴ (ویراست ۲: با اضافات)

تعداد: ۵۰۰

حروفچینی و لیتوگرافی: «سمت»

چاپ: یاران (قم)، صحافی: زرین (قم)

قیمت: ۲۲۵۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشندگان و
 عوامل توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

نشانی ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)،
 روبه روی پمپ گاز، کد پستی ۱۴۶۳۶، تلفن ۴۴۲۴۶۲۵۰-۲.

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر، نشر یا پخش یا
 عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

سخن «سمت»

یکی از هدفهای مهم انقلاب فرهنگی، ایجاد دگرگونی اساسی در دروس علوم انسانی دانشگاهها بوده است و این امر، مستلزم بازنگری منابع درسی موجود و تدوین منابع بنای و علمی معتبر و مستند با در نظر گرفتن دیدگاه اسلامی در مبانی و مسائل این علوم است.

ستاد احزاب فرهنگی در این زمینه گامهایی برداشته بود، اما اهمیت موضوع اقتضا می کرد که سازمانی مخصوص این کار تأسیس شود و شورای عالی انقلاب فرهنگی در تاریخ ۶۳/۱۲/۷ تأسیس «سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها» را، که به آن «سمت» نامیده می شود، تصویب کرد.

بنابراین، هدف سازمان این است که با استمداد از عنایت خداوند و همت و همکاری دانشمندان و استادان معتمد و دلسوز، به مطالعات و تحقیقات لازم بپردازد و در رشته های مختلف علوم انسانی به تألیف و ترجمه منابع درسی اصلی، فرعی و جنبی اقدام کند.

دشواری چنین کاری بر دانشمندان و صاحب نظران پوشیده نیست و به همین جهت مرحله کمال مطلوب آن باید به تدریج و پس از مساعدت و یادآوریهای پیاپی ارباب نظر به دست آید. انتظار دارد که این بزرگواران از این بسیاری و راهنمایی دریغ نورزند و با پیشنهادهای اصلاحی خود، این سازمان را در اصلاح کتاب حاضر و تدوین دیگر آثار مورد نیاز جامعه دانشگاهی جمهوری اسلامی ایران یاری دهند.

کتاب حاضر برای دانشجویان رشته زبان و ادبیات فارسی در مقطع کارشناسی به عنوان منبع اصلی درس انواع نثر فارسی به ارزش ۲ واحد تدوین شده است. امید می رود که علاوه بر جامعه دانشگاهی، سایر علاقه مندان و ادب دوستان نیز از آن بهره مند شوند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار ویراست ۲
۳	پیشگفتار
۵	فصل اول: نثر
۵	درباره انواع ادبی
۹	۱-۱ تعریف کلی سر
۱۴	۱-۲ مفهوم ادبی نثر
۱۶	۱-۳ نقد تعریفات نثر
۲۰	۱-۴ مفاهیم عام و خاص نثر
۲۱	۱-۴-۱ نثر در معنی عام
۲۲	۱-۴-۲ نثر در معنی خاص
۲۳	۱-۵ نثر و شعر و تفاوت‌های آنها
۳۴	۱-۶ ملاحظات در روابط نثر و شعر
۳۶	۱-۷ تقدم زمانی شعر بر نثر
۳۹	۱-۸ ظهور نثر فارسی دری
۴۱	۱-۹ چرا نثر فارسی از شعر فارسی عقب افتاد؟
۴۳	۱-۱۰ نویسنده کیست؟
۴۷	۱-۱۱ «بارت» و تفکیک نویسنده از نویسا
۴۹	۱-۱۲ نثر و زبان
۴۹	۱-۱۲-۱ زبان
۵۰	۱-۱۲-۲ زبان نوشتاری
۵۰	۱-۱۲-۳ گفتار
۵۱	۱-۱۲-۴ زبان گفتاری و نوشتاری

۵۱	۱-۱۳ دو مرحله متمایز نوشتن
۵۲	۱-۱۴ نثر زبان معیار
۵۶	۱-۱۵ نثر فارسی و معارضه فارسی و عربی
۶۰	۱-۱۶ نثر فارسی و سره‌نویسی
۶۲	۱-۱۷ نثر فارسی و دست‌نویس
۶۵	۱-۱۸ نثر فارسی و تأثیرپذیری از زبان و ادب عرب
۸۳	۱-۱۹ نثر فارسی و ترجمه متون بیگانه
۸۸	۱-۲۰ نثر فارسی و ترجمه متون دینی
۱۰۹	فصل دوم: نثر فارسی و گونه‌های آن
۱۱۰	۲-۱ انواع نثر عرب
۱۱۳	۲-۲ انواع نثر ایتالیسی
۱۱۴	۲-۳ انواع نثر فارسی
۱۱۹	۲-۳-۱ نثر بوم‌نثر یا نثر اص
۱۲۴	۲-۳-۲ نثر گفتار یا نثر عامه
۱۳۰	۲-۳-۳ نثر عامیانه یا نثر کسب
۱۳۵	۲-۳-۴ نثر نوشتاری
۱۳۸	۲-۳-۵ نثر ادبی
۱۴۰	۲-۳-۶ نثر عادی
۱۴۰	۲-۳-۷ نثر غیر ادبی
۱۴۱	۲-۳-۸ نثر مرسل، مطلق، یا ساده یا عادی
۱۸۰	۲-۳-۹ نثر از جهت درجات آراستگی
۲۳۰	فصل سوم: نثرنامه‌ها و ترسلات
۲۳۰	۳-۱ نثرنامه‌ها در ایران پیش از اسلام
۲۳۱	۳-۲ نثرنامه‌ها در دوره اسلامی
۲۳۴	۳-۳ نامه‌نویسی، مکاتیب دیوانی، سلطانیات و اخوانیات فارسی
۲۳۵	۳-۴ سیر تاریخی تحول مکاتیب دیوانی در ایران دوره اسلامی
۲۳۵	۳-۴-۱ ترسل از آغاز تا قرن پنجم هجری
۲۳۸	۳-۴-۲ ترسل از قرن پنجم تا قرن هشتم
۲۴۰	۳-۴-۳ ترسل در سده دهم تا دوازدهم

۲۴۴	۳-۴-۴ نامه نویسی در روزگار ما
۲۴۵	۳-۵ اقسام نامه ها و مکاتیب
۲۴۶	۳-۵-۱ سلطانیات
۲۵۶	۳-۶ نامه های اداری و دیوانی و شخصی
۲۵۶	۳-۶-۱ عهدنامه یا پیمان نامه
۲۵۷	۳-۶-۲ منشور و فرمان
۲۵۹	۳-۶-۳ فتح نامه و شکست نامه
۲۶۲	۳-۶-۴ مشافهه نامه
۲۶۳	۳-۶-۵ سوگند نامه
۲۶۵	۳-۶-۶ کشاکش نامه
۲۶۶	۳-۶-۷ مواضع نامه
۲۶۷	۳-۶-۸ امان نامه
۲۶۷	۳-۶-۹ قصه
۲۷۰	۳-۶-۱۰ اخوانیات
۲۷۸	۳-۶-۱۱ مفاوضه یا مفاوضات
۲۷۸	۳-۶-۱۲ خدمت
۲۷۸	۳-۶-۱۳ استشهاد
۲۷۸	۳-۶-۱۴ تعزیت نامه
۲۷۹	۳-۶-۱۵ تهنیت نامه و تحیت نامه
۲۷۹	۳-۶-۱۶ وکالت نامه یا وکالت نامه
۲۸۰	۳-۶-۱۷ صورت بیع شرط نامه
۲۸۰	۳-۶-۱۸ مصالحه نامه
۲۸۱	۳-۶-۱۹ استفتا
۲۸۲	۳-۶-۲۰ صورت وصیت نامه
۲۸۳	۳-۶-۲۱ وقف نامه
۲۸۳	۳-۶-۲۲ شراکت نامه
۲۸۳	۳-۶-۲۳ مکتوبات تعلیمی
۲۸۴	فصل چهارم: نثر خطابه
۲۸۵	۴-۱ خطابه

۲۸۸	۴-۲ خطبه
۲۸۹	۴-۳ انواع نثر خطابی و خطابه‌ها در ایران
۲۸۹	۴-۳-۱ مجلس‌گویی و مجالس‌نویسی
۲۹۸	۴-۳-۲ نقابت و نقیبان
۲۹۸	۴-۳-۳ دفتر خوانان، قصه‌خوانان و شاهنامه‌خوانان
۲۹۹	۴-۳-۴ روضه‌خوانی
۳۰۱	۴-۳-۵ روایت و راویان
۳۰۲	۴-۳-۶ نَقَّالان و نَقَّالی
۳۰۴	۴-۳-۷ آمالی
۳۰۶	فصل پنجم: نثر فارسی معاصر و انواع آن
۳۰۷	۵-۱ نثر روزنامه‌ای
۳۰۸	۵-۲ نثر فلدنر
۳۰۸	۵-۳ نثر جامعه‌شناسی
۳۰۹	۵-۴ نثر سیاسی و تاریخی
۳۰۹	۵-۵ نثر دبیری
۳۱۱	۵-۶ نثر دانشگاهی و پژوهشی
۳۱۳	۵-۷ نثر تعلیمی
۳۱۴	۵-۸ قطعه ادبی
۳۱۵	۵-۹ نثر مقاله‌ای و مقاله‌نویسی
۳۱۸	۵-۱۰ گزارش
۳۲۲	۵-۱۱ زندگینامه
۳۲۴	۵-۱۱-۱ زندگینامه شخصی
۳۲۵	۵-۱۲ خاطره‌نویسی یا حسب حال‌نویسی
۳۲۶	۵-۱۳ نقد ادبی
۳۲۷	۵-۱۴ رساله
۳۲۸	۵-۱۵ شرح
۳۲۹	۵-۱۶ طنز
۳۳۱	۵-۱۶-۱ طنز سیاه
۳۳۲	۵-۱۶-۲ طنز سیاسی
۳۳۲	۵-۱۶-۳ طنز و هزل و انتقاد

۳۳۵	۵-۱۷ فکاهیات
۳۳۶	۵-۱۷-۱ شوخی
۳۳۶	۵-۱۸ طعنه
۳۳۷	۵-۱۹ هزل
۳۳۷	۵-۲۰ حکایت لطیفه‌وار
۳۳۹	۵-۲۱ قضیه‌های هدایت و فرزند
۳۴۰	۵-۲۲ هرزه‌نگاری
۳۴۱	۵-۲۳ هجو
۳۴۲	۵-۲۴ نثر فارسی در ادبیات کودکان و نوجوانان
۳۴۴	۵-۲۵ نثرهای ایضاری معاصر
۳۴۴	۵-۲۵-۱ شعار
۳۴۴	۵-۲۵-۲ کاریکلا نور
۳۴۷	۵-۲۵-۳ نثر تلگرافی
۳۴۹	۵-۲۵-۴ تلخیص
۳۵۱	۵-۲۵-۵ قصه‌های مینی‌مال
۳۵۳	۵-۲۶ نثر اطنابی معاصر
۳۵۳	۵-۲۶-۱ درازنویسی واژه‌ها
۳۵۴	۵-۲۶-۲ درازنویسی داستان
۳۵۴	۵-۲۷ نثر داستانی معاصر
۳۵۴	۵-۲۷-۱ داستانهای موضوع
۳۵۵	۵-۲۷-۲ داستانهای منقول
۳۶۱	۵-۲۸ داستان‌واره یا طرح
۳۶۳	۵-۲۸-۱ داستان و داستان‌نویسی نوین فارسی
۳۶۸	۵-۲۸-۲ انواع داستان نو فارسی
۳۷۸	۵-۲۹ ضد رمان
۳۷۹	۵-۳۰ نثر نمایشی
۳۷۹	۵-۳۰-۱ نمایشنامه و نمایشنامه‌نویسی
۳۸۰	۵-۳۰-۲ انواع نمایشنامه
۳۸۱	۵-۳۰-۳ تراژدی
۳۸۶	۵-۳۰-۴ ملودرام

۳۸۷	۵-۳۰-۵ کمدی
۳۸۸	۵-۳۰-۶ تعزیه
۳۹۱	فصل ششم: موضوعات نثر فارسی
۳۹۶	۶-۱ حماسه‌ها و داستانهای ملی و پهلوانی
۳۹۹	۶-۱-۱ داستانهای ملی و پهلوانی
۴۰۲	۶-۲ رمانهای کهن
۴۰۶	۶-۳ قصص و حکایات
۴۰۷	۶-۳-۱ قصص و حکایات غیرعرفانی
۴۰۸	۶-۳-۲ قصه‌ها و حکایتهای اجتماعی، تربیتی، اخلاقی و ...
۴۱۰	۴-۱ تراجم و کتابهای رجال
۴۱۰	۶-۴-۱ قصص انبیا
۴۱۱	۶-۴-۲ احوال مشایخ متصوفه
۴۱۵	۶-۴-۳ رجال سیه
۴۱۵	۶-۴-۴ وزراء و رجال
۴۱۷	۶-۴-۵ احوال علما و حکما
۴۱۷	۶-۴-۶ ترجمه احوال شاعران
۴۲۲	۶-۵ تاریخ و تاریخ‌نویسی در نثر فارسی
۴۲۲	۶-۵-۱ تاریخهای پیش از حمله مغول
۴۲۴	۶-۵-۲ تاریخهای بعد از حمله مغول (دوره ستم و هشتم)
۴۲۸	۶-۵-۳ مورخان دوره تیموری تا صفوی (قرن نهم تا دهم)
۴۳۰	۶-۵-۴ کتب تاریخی دوره صفویه
۴۳۱	۶-۵-۵ تواریخ زندیه
۴۳۱	۶-۵-۶ تواریخ دوره قاجار
۴۳۲	۶-۵-۷ جغرافیا و تاریخهای محلی
۴۳۶	۶-۶ نثر صوفیانه
۴۳۹	۶-۶-۱ نثر تعلیمی صوفیانه
۴۴۰	۶-۶-۲ مجالس و مقامات مشایخ صوفیه
۴۴۱	۶-۶-۳ نثر تغزلی و خطابی صوفیانه
۴۴۲	۶-۶-۴ نثر رمزی صوفیانه
۴۴۴	۶-۶-۵ مکتوبات صوفیانه

- ۴۴۷ ۶-۷ نثر دینی
- ۴۴۷ ۶-۷-۱ نثر فقهی
- ۴۴۸ ۶-۷-۲ نثر تفسیری
- ۴۵۰ ۶-۷-۳ نثر کلامی
- ۴۵۰ ۶-۷-۴ تألیفات شیعه اثنی عشری
- ۴۵۱ ۶-۷-۵ تحقیق در ادیان و مذاهب
- ۴۵۱ ۶-۸ نثر علوم عقلی و علوم اوایل
- ۴۵۴ ۶-۹ سیاست و اخلاق و حکم در نثر
- ۴۵۵ ۶-۱۰ ترسل و انشاء
- ۴۵۸ ۶-۱۱ فنون ادب و لغت
- ۴۶۰ ۶-۱۲ سفرنامه‌ها و تذکره‌ای شخصی و آلام شخصی که ایرانیان نوشته‌اند
- ۴۶۲ ۶-۱۲-۱ سفرنامه ویسی، زره قاجار
- ۴۶۳ ۶-۱۲-۲ سفرنامه‌های خان، بان و ایران
- ۴۶۸ ۶-۱۳ طنز
- ۴۷۰ ۶-۱۳-۱ انواع طنز
- ۴۷۳ فصل هفتم: ادوار نثر فارسی
- ۴۷۳ ۷-۱ ادوار نثر فارسی پیش از اسلام و سنتهای شفاهی نثر
- ۴۷۵ ۷-۱-۱ ادبیات اوستایی و پهلوی
- ۴۷۶ ۷-۱-۲ نثر پهلوی
- ۴۷۸ ۷-۲ ادوار نثر عرب
- ۴۷۹ ۷-۲-۱ نثر دوره عباسی
- ۴۷۹ ۷-۲-۲ نثر در اندلس
- ۴۸۰ ۷-۲-۳ نثر عرب از حمله مغول تا دوره معاصر
- ۴۸۱ ۷-۳ نثر فارسی در دوره سامانی
- ۴۸۲ ۷-۳-۱ سامانیان و رواج نثر فارسی
- ۴۸۲ ۷-۳-۲ انواع نثر سامانی از نظر معنا و محتوا
- ۴۸۳ ۷-۳-۳ ویژگیهای نثر دوره سامانی
- ۴۸۴ ۷-۳-۴ آثار مهم نثر دوره سامانی
- ۴۸۹ ۷-۴ نثر فارسی در قرن پنجم و ششم (دوره‌های غزنوی، سلجوقی و خوارزمشاهی)

- ۴۹۰ ۷-۴-۱ عوامل تحول نثر در این دوره
- ۴۹۳ ۷-۴-۲ نثر قرن پنجم و ششم از لحاظ محتوا
- ۴۹۴ ۷-۴-۳ سبک نثر قرن پنجم و ششم
- ۴۹۶ ۷-۴-۴ نثر دوره سلجوقی و خوارزمشاهی (۷۰۰-۴۲۹)
- ۵۲۱ ۷-۵ نثر فارسی در قرون هفتم و هشتم
- ۵۲۴ ۷-۵-۱ سبک نثر فارسی در قرن هفتم و هشتم
- ۵۲۵ ۷-۵-۲ مهم‌ترین آثار نثر در قرون هفتم و هشتم
- ۵۴۹ ۷-۶ نثر فارسی از آغاز قرن نهم تا اوایل قرن دهم
- ۵۵۱ ۷-۶-۱ کتب مهم نثر در قرن نهم و آغاز قرن دهم
- ۵۶۰ ۷-۷ نثر فارسی در دوره صفوی (از قرن دهم تا نیمه اول قرن دوازدهم)
- ۵۶۶ ۷-۷-۱ آثار کوانان، دساتیر و نثر فارسی رایج در هند
- ۵۷۳ ۷-۷-۲ آثار مهم نویسندگان قرن دهم تا دوازدهم
- ۵۹۲ ۷-۸ نثر فارسی از نیمه دوم قرن دوازدهم تا دوره بیداری
- ۵۹۴ ۷-۸-۱ آثار نثر دوره زند و قاجاریه تا دوره بیداری
- ۶۰۷ ۷-۹ نثر دوره قاجار و تحولات اجتماعی و سیاسی و ادبی ایران
- ۶۱۷ ۷-۹-۱ نثر دوره بیداری و مشروطیت
- ۶۲۴ ۷-۹-۲ آثار نثر فارسی در دوره بیداری و مشروطیت
- ۶۳۵ ۷-۱۰ نثر فارسی از مشروطیت تا انقلاب اسلامی ایران (۱۲۸۵ ش. تا ۱۳۵۷ ش.)
- ۶۳۶ ۷-۱۰-۱ ادوار نثر مشروطه
- ۶۳۸ ۷-۱۰-۲ روزنامه‌نویسی و مجله‌نویسی
- ۶۴۴ ۷-۱۰-۳ مهم‌ترین آثار نثر مشروطه تا انقلاب اسلامی ایران
- ۶۶۴ ۷-۱۰-۴ کتابهایی درباره قصه و داستان
- ۶۶۵ ۷-۱۰-۵ نمایش و نمایشنامه‌نویسی
- ۶۷۱ ۷-۱۰-۶ نثر دانشگاهی و پیشگامان آن
- ۶۸۳ ۷-۱۰-۷ ادبیات زنان و نثر فارسی
- ۶۸۳ ۷-۱۱ نثر فارسی در دوره انقلاب اسلامی
- ۶۸۴ ۷-۱۱-۱ آثار نویسندگان این دوره

پیشگفتار ویراست ۲

نثر فارسی در عمر بیش از هزار ساله خود، پیوسته در حرکت و خلاقیت و زایش و رویش بوده است و در هر دوره‌ای از تاریخ، نویسندگانی با هدفها و علایق و دلبستگیهای متفاوت شخصی و اجتماعی، گونه‌های آن را برای بیان منویات خویش به کار گرفته‌اند و 'نواندیشی و ابتکار در الفاظ و معانی و عرضه‌داشت آن، ظرفیتهای و قابلیت‌های تازه‌ای بدان بخشیده‌اند و آن را پرتوان، متنوع و کارا تر از پیش ساخته‌اند.

نثر جامع الاطراف و معنی‌گرای برخی از پارسی‌نویسان سبک‌ساز و مکتب‌آفرین، چون بیهقی، انوارعالی نصرالله و سعدی، در طول قرن‌ها، نفوذی ماندگار و مداوم داشته است. مقام سامخ ادبی و محبوبیت فکری خود را در میان مخاطبان قرون مختلف حفظ کرده و مفاصل و پیروان بی‌شماری به دست آورده است. برخی از نثرنویسان نیز که اهمیت بیشتر به بی‌صورت و قوالب فنی نثر قائل بوده‌اند، آن را به قلمرو صنعتگری و تکلّف و حوّه‌های شاعرانه کشانیده‌اند.

نثرپردازان دورانی چون حمله مغول و پس از آن که با انحطاط‌های اجتماعی و نابسامانیهای اقتصادی روبه‌رو بوده‌اند، نثر را به عرصه اعلان و سردرگمی سوق داده‌اند. بدین ترتیب در هر دورانی و تحت تأثیر عوامل متفاوت و سیر تاریخی، اجتماعی و فرهنگی انواع مختلف لفظی و معنوی و هنری نثر فارسی با قوتها و ضعفهایی خاص پدید آمده است که به هر حال مَهر زمان و اوضاع و احوال دوران آفرینش خود را بر پیشانی دارد و روند پیدایی و رشد و کمال یا انحطاط و مرگ انواع نثر را با تحولات و شیوه‌ها و سبکها و روشهای بیانی متفاوت آن نشان می‌دهد.

با توجه به همین خصلت «تحول‌پذیری» است که در کتاب *انواع نثر فارسی* به بررسی کم و کیف ایجاد و سیر تاریخی این تحولات و شباهتها و تفاوت‌های صوری و معنوی آثار منثور فارسی می‌پردازیم و می‌کوشیم تا چگونگی حرکت مداوم تاریخی و پر

از خلاقیت نثر فارسی را به خوانندگان خود بشناسانیم و آنان را با این حقیقت آشنا سازیم که دستاوردهای هزار ساله پارسی‌نویسان، نه تنها اهمیتی کمتر از حاصل کار شاعران خوشگوی این زبان ندارد، بلکه در مواقع و مواردی، همچون دوران معاصر، نثر ساده و روان و پر محتوا اهمیت و اعتبار بیشتری یافته و با چنان اقبالی روبه‌رو گشته است که به یک نیاز مبرم همگانی در جوامع مختلف تبدیل شده و طبعاً اعتبار آن از شعر پیشی گرفته است.

«نثر» در دوران ما در همه قلمروهای فرهنگی و ادبی جوامع انسانی، از ادبیات کلاسیک و نمایشنامه‌نویسی گرفته تا مطبوعات و قلمرو فیلم و سینما، رادیو و تلویزیون، ترجمه و تحقیق، تدریس در مدرسه و دانشگاه و نظام اداری، سیاسی و اجتماعی همه جوامع کاربردهایی همه‌جانبه و بسیار گسترده یافته است که با هیچ عصر و دوران دیگری مانده پذیر نیست. طبعاً هدفها، رسالتها و شاخه‌های اصلی و فرعی این درخت برآمده یوسسته در حال دگرگونیهای نوآورانه و منطبق بر نیازهای رو به کمال طبیعی دوران حاضر است، و به همین دلیل در کتابهایی چون *انواع نثر فارسی* نیز باید بکوشیم تا گزارشگر این تحولات و انواع نوظهور باشیم که هر روز در گوشه‌ای از دهکده کوچک جهان اتفاق می‌افتد و مورد توجه و پیروی بسیاری از خالقان آثار منثور فارسی نیز قرار می‌گیرد. در *حرب‌بختانه سازمان «سمت»* با آگاهی از این ویژگی زایا و پر تحول «نثر جهانی» در دوره حاضر که طبعاً در نثر فارسی نیز اثرگذاریهای خاص خود را داشته است، از مؤلف این کتاب خواست تا عنداللزوم تجدید نظری در متن کتاب معمول بدارد و مؤلف نیز با استنباط از این پیشنهاد و سپاس از همه کسانی که به این اثر اقبال و علاقه نشان داده و راجب تجدید طبع متوالی آن شده‌اند یا آن را نقد و بررسی کرده‌اند، با توجه به فرصت اندکی که داده شده بود، برخی مطالب جدید را بر کتاب افزود و از یزدان بزرگ فرصت می‌جوید تا در چاپهای بعدی این کتاب نیز تجدیدنظرهایی اساسی‌تر انجام دهد و اطلاعات جدیدی بر آن بیفزاید و مطالب کتاب را تا حد امکان «به روز» سازد.

پیشگفتار

نثر فارسی، بیش از هزار سال است که در پهنه زندگی اجتماعی و فرهنگی مردم ما، حضوری گسترده، فعال، ممتد و همیشگی دارد و به آفرینش هزاران شاهکار خواندنی و ماندگار توفیق یافته است و قرن‌هاست که ایرانیان با کتب منشور علمی، ادبی، تاریخی، تفسیری و داستانی بسیاری مأنوس بوده و هر یک به فراخور ذوق، استعداد و قلم خویش، نوعی از آن را خوانده و لذت برده‌اند و در مدرسه و جامعه و در سطوح مختلف علمی و ادبی و هنری، از آثار منشور درسها آموخته و احیاناً خود دست به قلم برده و آثار را در نثر فارسی پدید آورده‌اند. اما عملکرد نثر و توجه به آن در ادوار مختلف هم‌سایه و فراز و فرودهای مختلفی را از سر گذرانده است. گاهی نثر به روانی و روانی آب حویباران بوده است و زمانی با صنعتگری و هنرمندیهای نکته‌پردازانه همراهی شده و ذوق و اندیشه هنردوستان را خشنود می‌کرده و روزگاری به دامن تعقید و پیچیدگی و سلال آفرینی درمی‌غلطیده است، ولی همیشه توانسته فکری نو، اندیشه‌ای عالی و جلوه‌ای تازه از خلاقیت لفظی یا معنایی را به تماشا بگذارد و گروهی از اهل مطالعه و اندیشه را به جذب و مفتون خود سازد؛ آنچنان که در روزگار ما، نثر به عنوان پرخواننده‌ترین نوع ادبی، مورد توجه عمومی قرار گرفته است و به همین علت، اینک نثر، در ایران و جهان، در سطح خلاقیت و حضور اجتماعی، فرهنگی و هنری خود قرار دارد. اما علی‌رغم این مزیت‌ها، باید گفت که هنوز بسیاری از درس‌خواندگان و حتی علاقه‌مندان به نثر فارسی، به لحاظ معانی و مضامین و موضوعات آن، اطلاعاتی اندک دارند و شاهکارهای متنوع و مختلف نثر فارسی را نمی‌شناسند و نمی‌دانند که نثر فارسی همچون شعر فارسی، گنجینه‌ای بسیار توانمند و گرانقدر است که در طول قرن‌ها، با شایستگی تمام و هنرمندی کامل توانسته است وجوه گوناگون فکر و اندیشه و خلاقتهای فرهنگی عنصر ایرانی را به خوبی بشناسد و در خود منعکس سازد و شاید گناه بخشی از این

بی توجهی به محققان و مؤلفان ما مربوط باشد که معمولاً جاذبه شعر آنان را مجذوب خود می سازد و به کار نثر نمی پردازند و به همین جهت پس از شاهکار شادروان بهار در سبک شناسی نثر و فن نثر استاد دکتر حسین خطیبی و گنجینه سخن شادروان دکتر صفا و نقش بر آب و از گذشته ادبی ایران مرحوم زرین کوب و هزار سال نثر فارسی کریم کشاورز و سبک شناسی نثر دکتر شمیسا، کاری دقیق و روشنگر و گره گشا، در نثر فارسی کهن صورت نگرفته است. اگرچه نویسندگانی ارجمند چون جمال مرصادقی، میمنت ذوالقدری، محمدعلی سپانلو، حسن عابدینی، براهنی، احدی، گاشیری، کریستف بالایی، سیما داد و چند تن دیگر توفیق یافته اند تا تحقیقاتی راهگشا و ماندنی در نثر معاصر ارائه دهند، اما هنوز تحقیقات و پژوهشهای بسیار دیگر، در نثر گذشته و معاصر فارسی ضرورت دارد، و می توان گفت متأسفانه هنوز تحقیقات ادبی ارثیه، درباره نثر فارسی به انجام نرسیده است.

مؤلف این کتاب، پس از تألیف کتاب انواع شعر فارسی که اندک مدتی پس از انتشار به چاپ دوم رسید، بر آن شد تا انواع نثر فارسی را نیز تدوین و تألیف کند و کتاب حاضر را که نتیجه سالها مطالعه و تحقیق است به دوستان و نثر فارسی تقدیم دارد. همچنان که خوانندگان عزیز در مطالعه هفت فصل این کتاب در خواهند یافت، کوشش مؤلف بر آن بوده تا با استفا در منابع ارزشمند و معتبر که هر یک حاصل سالها صرف وقت و صرف صاحب نظران و سردمندان پدید آورندگان آن آثار بوده است، اطلاعاتی را درباره نثر فارسی، انواع، موضوعات و تحولات و تطورات لفظی و معنایی آن در ادوار مختلف ارائه دهد که خوانندگان را قادر سازد تصویری نسبتاً روشن و رسا از کارکرد نثر فارسی در عمر بیش از هزار ساله آن پیدا کنند. مؤلف مطمئن است که این تألیف، با همه نقایصی که ممکن است داشته باشد، از نظر ترکیب مطالب و ارائه اطلاعات مفید درباره نثر فارسی، می تواند بسیاری از نیازهای دانشجویان و دوستان نثر فارسی را برطرف سازد و انگیزه ای در مطالعه آثار مهم نثر فارسی در خوانندگان ایجاد کند. به امید آنکه راهنمایها و ارشادهای خوانندگان عزیز بتواند مؤلف را در رفع نقایص کتاب یاری دهد.